

İMTAHAN XOFU VƏ ONUN DEMOKRATİYASI

Vidadi Bəşirov
ADU-nun pedaqogika kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

nunauyğunluqları, praktik istiqamətləri, sosial həyatı mündericəsi maksimum səviyyədə humanist qayələr əsasında, ədalətli mövqe seçimi, obyektivlik prinsipi baxımından tam demokratik və şəffaf mühtilə hasilə gəlməlidir. Bu gün ali təhsil ocaqlarının əksəriyyətində imtahanların açıq olması, şəffaf aparılması geniş ictimaiyyət arasında böyük maraq doğurur. Bu iş ictimai nəzarət gücləndirilmiş, xüsusən imtahanların valideyn müşahidəsi ilə, ictimai qurumların səy və qayğıları ilə əhatə olunmasına böyük diqqət yetirilir.

Bu cəhətdən imtahanlara yeni yanaşma baxımından dəyər verilməsi zərurəti yaranır. İmtahan tədris prosesinin elə bitkin kəsiyidir ki, bu zaman imtahan verənlərin təhsil mərhələlərində qazanmış olduqları biliklər sistemi daha səmərəli və effektiv nəticələrlə özünü büruzə vermiş olur. Xüsusən imtahan zamanı tələbələrdə təlaş, həyəcan, stress, psixi gərginlik yaranması səbəbindən onlarda "imtahan xofu" sindromu əmələ gəlir. İmtahan gedişində tələbənin öz psixoloji vəziyyətini tənzimləməyi bacarması təlim əməyini heç də səmərəli etmir. Nəticə olaraq bu işin təşkili prinsipləri nə qədər mükəmməl texnologiyalar və təşkilati prosedurlar əsnasında qurulsun da, yenə də "xof" deyilən bir hal tələbə psixologiyasında "lövbər" saldıqı üçün o, özündə bu ziddiyyətli məqamları aradan qaldırmaq üçün daxili təpər hiss etmir.

Çox vaxt tələbələr tərəfindən pedaqoji fəaliyyətin imtahan prosesinə qanunauyğun olaraq təlimdə müvəffəqiyyətinə nəzarət, onun yoxlanılması, qiymətləndirilməsi və hesaba alınması üsulu kimi proqnoz verilmədiyindən, hazırlıq məqamlarında iradi səy azalır, vahimə buludu ətrafda sanki qorxunc meyil, sağlam olmayan mənəvi-psixoloji mühitin yaranmasına gətirib çıxarır.

Dəfələrlə şahidi olmuşuq. Tələbə adətən imtahan ərəfəsində özünü daha çox səfərbər etməklə bu prosesə hazırlaşmağı qət edir. İmtahanlar üçün zəruri şərtin ideya və mənəvi istiqamətini gündəlik hazırlıqla yox, yalnız bu "finiş"də sınaqdan çıxar-

maq üçün, sanki bu niyyət ilə öz iradəsini cilovlayır.

Bəs əslində imtahana aparın yol üçün həqiqi hazırlıq mərhələsi nədən nəşət götürməlidir?

Əlbəttə, adi bir həqiqətdir ki, fənn üzrə biliklər mövcud proqram səviyyəsində məşğələ zamanı və gündəlik hazırlıq yolu ilə nə qədər məqsədyönlü, ardıcıl, planlı qaydada mənimsənilərsə, tələbələrə imtahanda bir o qədər asan olar.

Lakin bəzən tələbələr arasında imtahan prosesində "bilik yeganə meyardır" prinsipinə əməl etməyərək müxtəlif yollara əl atmağa çalışanlar da olur. Bunun da ən mühüm səbəbi, bizcə onların bu prosesə əksər hallarda xoflu məqam, gərginlik məkanı, təzadlı situasiya mühiti kimi qeyri-dəqiq halətlərlə yaşamlarından irəli gəlir.

Tələbələr arasında imtahan xofu hətta bu zaman bəzi üzəndirəq əməllərə də əl atmağı onların "iş üsuluna" çevirir. İmtahan gedişində qulaqcıqlarda istifadə, telefon ismarıcı gəndərmə, "şparqalka əməliyyatı" və digər bu kimi halların cərəyan etməsi əlbəttə yaxşı hal deyil. Tələbə imtahana yüksək şövq və nikbin əhvalla girməlidir. O, il boyu qazanmış olduğu təlim nəticələri haqqında "dəstixəttini" görməli, hazırkı fəaliyyət məhsulunun xoş uğurundan sevinc, fərəh hissi tapmalıdır. Əfsuslar ki, ali məktəb astanasında gələcək nəsil formalaşdırmağın imtahandan keçən yolu xof zabitəsindən yan keçmədiyi üçün belə hallar tələbə dünyasında tam səmimiyyəti ilə müşahidə olunmur. Halbuki, imtahan da hər bir tələbə üçün şərəf və ləyaqət məsələsi olmalıdır.

Məsələnin digər bir tərəfi isə sırf imtahan prosesinə hazırlığı təmin edən fənn müəlliminin və yaxud digər iştirakçıların bu prosesdəki aydın və düşünülmüş mövqeyi ilə bağlıdır. Müəllim üçün imtahan demokratik bir imic olmalı, onda yüksək məsuliyyət hissi yaratmalıdır. Fənni tədris edən müəllim imtahan prosesini seyrci mövqedən yox, vətəndaş-mütəxəssis münasibətindən həll etməyə çalışmalı, bu yolda əldə olunan nəticələri gə-

ləcək fəaliyyəti üçün stimül seçməli, çatışmazlıqları götür-qoy etməklə, öz peşə və sənət paradigmasına, ixtisas fəaliyyətinə bir daha nəzər salıb, öz-özünə mənəvi-hüquqi cəhətdən hesabət verməlidir.

Lakin imtahan imicinin məqsəd və vəzifələrinin icra olunmasında təkce müəllim və tələbə münasibətlərindəki gedişatla da kifayətlənmək olmaz.

Hazırkı şəraitdə "imtahanın xofu və onun demokratiyası" bu subyektlərin fərdi yanaşma manerasında olan bəzi çatışmazlıqlar heç də onların bu prosesə məsuliyyətsizliyindən irəli gəlmir. Avropa dəyərlərinə istinadən qurulan və yazılı formada həyata keçirilən imtahan prosesində üzə çıxan anlaşılmazlıqlara ciddi hüquqi-sosial münasibətin olmaması da, açıq deyək ki, qənaətləndirici hal deyil. Məsələn, ölkəmizin mövcud olan ən nüfuzlu ali məktəblərində belə, imtahan xofu, onu üstələyəcək demokratik təsir imkanları dəqiq müəyyənləşdirilmədiyindən, imtahan bir qism müəssisələrdə yazılı, digərlərində şifahi, başqalarında isə test texnologiyasına istinadən aparılır. Ali məktəblərdə münasibətlərdə imtahan hazırlığı və təcrübəsi üçün vahid şəbəkə, koordinasiyaedici qurum olmadığından bu sahədə müəllim və tələbə həmrəyliyində müəyyən cəhətdən xələl gəlir.

Doğrudur, bu sahədə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin müvafiq islahatçılıq fəaliyyəti mövcud reallıqlara aydın çırağ tuta bilir, lakin bu iş ictimai-dövlət qurumlarının digər səlahiyyətli məmurlarını da hərkətə gətirməlidir. İmtahan proseslərinə ümumxlaq və ümumdövlət səviyyəsindən, kütləvi sosial dəyər prizmasından yanaşılmalıdır.

Bilik nümayiş etdirməyin nəzəri-metodiki vəsiləsi olan imtahan prosesinin yeni milli-pedaqoji xüsusiyyətləri ilə dünya təcrübəsindəki mütərəqqi texnoloji çalarları üzvi surətdə vəhdətdə götürməklə, sağlam mənəvi-psixoloji mühit və maddi-texniki baza yaratmaqla imtahan ovqatına həm də ədalətli seçim, vicdanlı münasibət kredosundan yanaşılmalıdır.

